

УДК 373.2:17.022.1-053.4

Химич Н.Є.,

кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», м.Переяслав-Хмельницький, Україна

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЯХ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

У статті розглядається сутність понять «моральність», «духовність», «духовно-моральне виховання»; обґрунтовується актуальність та необхідність духовно-морального виховання підростаючого покоління на християнських цінностях. Розкриваються перспективи духовно-морального виховання дітей дошкільного віку в позашкільному закладі освіти.

Ключові слова: моральність, духовність, духовно-моральне виховання, християнські цінності, духовно-релігійна чутливість дошкільників.

Химич Н.Е. Духовно-нравственное воспитание детей дошкольного возраста на христианских ценностях во внешкольном учреждении

В статье рассматривается сущность понятий «нравственность», «духовность», «духовно-нравственное воспитание»; обосновывается актуальность и необходимость духовно-нравственного воспитания подрастающего поколения на христианских ценностях. Раскрываются перспективы духовно-нравственного воспитания детей дошкольного возраста во внешкольном учреждении.

Ключевые слова: нравственность, духовность, духовно-нравственное воспитание, христианские ценности, духовно-религиозная чувствительность дошкольников.

Khimich N.E. Spiritual and moral education of children of preschool age on Christian values in the non-formal institution

The article deals with the essence of the concepts of «morality», «spirituality», «spiritual and moral education»; urgency and necessity of spiritual and moral education of the younger generation to Christian

values. Uncover the prospect of spiritual and moral education of preschool children in extracurricular educational institution.

Key words: *morality, spirituality, spiritual and moral education, Christian values, spiritual and religious sensytnivist preschoolers.*

Актуальність проблеми духовно-морального виховання молодого покоління продиктована часом. Вона набуває особливої ваги нині, на початку III тисячоліття, коли переглянуто ціннісні суспільні орієнтації і йде розробка принципово нових підходів до формування духовного потенціалу особистості, який є джерелом благополуччя, однією з головних умов подальшого людського прогресу.

Розглядаючи сутність категорій «моральність» і «духовність» варто зазначити, що це не тотожні поняття, хоч часто в соціально-гуманітарних науках вони ототожнюються. Т.Тюріна зазначає, що моральність людини і її духовність – це різні рівні розвитку людської істоти: «Моральність передбачає орієнтацію людини, в першу чергу, на суспільно-історичні норми та цінності, на конкретні оцінки інших, спільноти. Важливе завдання морального виховання – навчити жити людину серед людей, притримуючись певних норм і правил, що прийняті у даному суспільстві, тобто адаптувати її до соціуму. Духовність – це здатність людини бути вільною, незалежною, самостійною. Розуміючи відносність моральних критеріїв, що діють у суспільстві, високодуховна людина приймає рішення, виходячи із вищого розуміння добра, блага, істини, орієнтуючись на своє Вище Духовне «Я», усвідомлення призначення і сенсу свого життя» [6, 133]. Духовність – це той внутрішній фундамент людини, який відрізняє її як індивідуальність, виражаючи творчу спрямованість особистості, її інтереси, потреби, прагнення, переконання. Реалізація духовного потенціалу особи – це завжди служіння високому на засадах *істини, добра, краси*, де *істина* – це свідомість, зерно духовності; *краса* – протидія потворному, емоційно-ціннісна форма вираження власних переживань, свого ставлення до світу; *добро* – стержень духовності, її моральна опора.

Виходячи з вище зазначеного, під духовно-моральним вихованням слід розуміти виховання поглядів, переконань, особистої спрямованості, духовно-моральних якостей, що надають вищого змісту думкам і вчинкам людини. Духовно-моральне виховання має передувати освіченості. Розмірковуючи над поняттями «особистість», «моральність», «духовність», Ш.Амонашвілі констатує,

що для багатьох сьогодні – це пусті слова. Головне – мати знання, щоб бути успішним, інше докладеться. Застерігаючи від бездуховного інтелектуалізму, який має місце в сучасному суспільстві, вчений, посиляючись на досвід класиків зазначає: «Знання в руках неблагородної людини», яка не має духовно-моральної опори, «все-одно, що шабля в руках божевільного... Не можна давати знання, не даючи духовність і моральність своїм вихованцям» [1, 12]. «Те, що слабшає духовно-моральна перевага над знаннями – йде від лукавого» [1, 13]. Отож духовно-моральний аспект є пріоритетним у становленні особистості.

На жаль, українське суспільство переживає глибоку кризу духовності й моралі, яка пронизує усі сфери людського життя. Домінування матеріальних цінностей над духовними, зневага до рідної культури, відчуження від віри, легалізація гріховних пристрастей призвело до спотворення уявлень про добро, милосердя, справедливості, гідності, чесності, людяності... Відхилення від норми для багатьох стало нормою життя. Все це загостило ситуацію, пов'язану зі становленням людської духовності. Проблема полягає у спрямованості виховання на формування людини ззовні (кар'єра, статки, зовнішній вигляд, популярність тощо), а також у відсутності ціннісних орієнтацій, коли попередня система цінностей себе вичерпала, а наступна – ще не сформувалася. «Ми розучилися будувати внутрішній світ людини» [3, 149-150], тому «душі сучасного молодого покоління розорені, спустошені та перекручені» [3, 150]. Поширення такого ганебного явища є загрозою для України. Протистояти цьому може лише системне духовно-моральне виховання на цінностях духовної культури українського народу.

Однією з важливих складових духовної культури нації є християнська морально-етична культура. Вона несе в собі справжні ідеали, які вчать жити за законами Добра. Тенденція осягнення основ християнства нині завойовує все більше прихильників серед різних верств суспільства – духовенства, політиків, учених, педагогів, психологів.

Сучасні вчені (І.Бех, А.Богуш, В.Жуковський, В.Оржеховська, Т.Саннікова, О.Сухомлинська, Т.Тхоржевська та ін.), спираючись на досвід класиків педагогічної думки (Г.Ващенко, В.Зеньковського, І.Огієнка, К.Ушинського, С.Русової та ін.), доводять, що відродженню духовності та підвищенню якості духовно-морального виховання дітей і молоді значно сприятиме застосування християнських цінностей.

янських морально-етичних цінностей у навчально-виховному просторі України. Без відродження християнських моральних цінностей у виховному процесі освітніх закладів молодь приречена на духовну деградацію та знищення. Християнські цінності сьогодні, за переконанням О.Сухомлинської, припинили ототожнюватися лише з релігією і «почали сприйматися як універсальні моральні настанови... християнської цивілізації в культурологічному її вимірі, набули абсолютного, загальнолюдського характеру. Зараз вони є невід'ємною складовою сучасної культури і так чи інакше впливають на життя кожної людини й суспільства в цілому, незалежно від того, яку світоглядну позицію відстоюють їхні носії – секуляритивну (світську) чи релігійну» [5, 5].

Позитивним явищем сучасної освіти є те, що в новій системі цінностей, яка формується у молодого покоління, чільне місце посідають ідеї християнства. Саме на них українське суспільство покладає великі сподівання у подоланні духовно-моральної кризи. Тому сьогодні у багатьох державних школах успішно викладаються факультативні курси духовно-морального спрямування. В.Жуковський зазначає, що вони мають великий вплив на виховання характеру та поведінки підростаючого покоління: «Попри застереження О.В.Сухомлинської, що суспільство не готове до християнської етики, ці курси функціонують і дають результат, оздоровлюючи дух і душі молодого покоління, з чого тільки й може початися оздоровлення нації» [7, 200].

Отже, школа вже має певний напрацьований досвід. Однак починати духовно-моральне виховання на християнських цінностях потрібно ще з дошкільного віку, адже це унікальний період «духовно-релігійної сенситивності», як зазначала С.Русова. Вона вказала на своєрідність дошкільного віку у сфері релігійного розвитку, підкресливши, що «релігійна вимога живе в дитині», ... її «думки і почуття шукають Бога...». Це «зобов'язує нас у дошкільному вихованні не зрікатися релігійних настроїв наших дітей і не нехтувати ними» [4, 178-179]. Не важливо, що дошкільники зовсім не так ставляться до Творця, як дорослі: «Діти просто конкретизують постать Бога і для них можливо, що Бог живе за хмарами. Не те має вагу, як вони собі уявляють Бога, бо це ж уява завше суб'єктивна, для нас мають значення ті почуття, які живуть коло цього великого слова – Бог, якого люди шукають з дитинства; ці шукання – то є перші змагання до ідеалізму, до ідеалу; коли вони прокинулись в

душі дитини, бажано їх підтримати, бо колись вони перетворяться в широкі нематеріалістичні змагання – любов до правди, до краси, до рідного краю, до щастя вселюдського... Тяжко жити на світі без абсолюту правди і краси! Все одно як буде звати цей абсолют, – хай діти поки що звать його Богом, хай Бог буде можливим здійсненням абсолютного добра, хай дитяче серце прагне наблизитися хоч трохи до цього невідомого, але певного для нього ідеалу» [4, 179].

Слід зазначити, що в українському дошкільлі ведуться серйозні пошуки з використання ціннісних засад християнства у духовно-моральному вихованні дітей дошкільного віку. Сьогодні ми вже маємо позитивні результати роботи у даному напрямку в дошкільних навчальних закладах окремих областей України (Київської, Рівненської, Одеської, Запорізької та ін.). Однак успіхи були б значно кращі, якби деякі чиновники від освіти, виражаючи свою власну позицію за позицію міністерства, не гальмували цей процес. Також недостатньо уваги поки що приділяється дітям дошкільного віку в позашкільних закладах освіти. Слід зазначити, що ці установи займають вигіднішу позицію, ніж державні дошкільні навчальні заклади, оскільки їхня діяльність менш регламентована, вони мають більшу свободу вибору і більше зорієнтовані на запити родини.

Тому протягом 2013-2015 років у дитячому естетико-натуралістичному центрі «Камелія» міста Бровари Київської області під керівництвом лабораторії духовного розвитку особистості Переяслав-Хмельницького педуніверситету планується проведення педагогічного експерименту з дітьми дошкільного віку, метою якого є: обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов ефективності духовно-морального виховання дошкільників на християнських цінностях в позашкільному закладі освіти. Серед головних умов – спеціальна розробка системи роботи з духовно-морального виховання дітей, органічне включення її у навчально-виховний процес позашкільного закладу освіти, підвищення духовно-морального рівня педагогів шляхом самовдосконалення, інтеграція роботи педагогічного колективу закладу з батьками у даному напрямку. Остання умова є пріоритетною. Адже практика роботи дозволяє констатувати, що родина є слабким ланцюгом у справі духовно-морального виховання дитини. Більшість батьків не розуміють, що саме в дошкільному віці відбувається засвоєння духовно-моральних ідеалів і зразків поведінки через наслідування. Тому необхідно допомогти батькам з'ясувати, що передусім у ро-

дині повинні зберігатись і передаватись моральні й духовні звичаї та цінності, накопичені попередніми поколіннями, що саме батьки мають слугувати ідеальним зразком для наслідування прикладу високоморальної поведінки, а також, що саме батьки несуть відповідальність за якісне духовно-моральне виховання дітей, основним завданням якого є «не тільки зберегти незаплямованим образ Божий в людині, а й допомогти тому, щоб цей образ розкривався з найбільшою повнотою» [2, с. 223].

Уся робота з духовно-морального виховання дошкільників на християнських цінностях спрямована на засвоєння абсолютних, вічних вартостей життя: любові, доброти, милосердя, чесності, правдивості, безкорисливості, справедливості, щирості, благородства та ін. Вона передбачає чотири етапи дослідження:

I. Підготовчий етап – вивчення теоретичних засад дослідження, визначення наукового апарату, розробка концептуальних ідей, формулювання робочої гіпотези, виявлення суперечностей між потребою в духовно-моральному вихованні особистості та реальним станом навчально-виховної роботи в позашкільних закладах освіти, визначення потенційних можливостей суб'єктів експериментальної роботи, підготовка навчально-методичної бази ДЕНЦ «Камелія», організація постійно діючого семінару для педагогів з проблеми дослідження.

II. Діагностично-концептуальний етап – розробка системної моделі роботи з духовно-морального виховання дітей 6-го року життя на християнських цінностях, підготовка критеріального та діагностичного інструментарію експерименту, вивчення ставлення педагогів та батьків до окресленої проблеми, з'ясування особливостей духовно-морального виховання дошкільників на основі розробленого критеріального апарату, аналіз документації закладу в аспекті націленості освітнього процесу на духовно-моральне виховання дітей.

III. Формувальний етап – організація роботи з духовно-морального виховання дітей старшого дошкільного віку на християнських цінностях, здійснення експериментальної перевірки висунутої гіпотези, концептуальних положень, коригування методики експериментального пошуку.

IV. Контрольно-узагальнювальний етап – вивчення позитивних змін в організації навчально-виховного процесу на основі розробленого критеріального та діагностичного апарату, проведення порівняльного аналізу даних вхідної, поточної та вихідної діагностики ефективності системи роботи з духовно-морального

виховання старших дошкільників, вивчення взаємозалежності між ефективністю використання християнських цінностей як засобу духовно-морального виховання дітей та збагаченням внутрішнього світу вихованців, співвідношення результатів експерименту з поставленими метою та завданнями дослідження.

Отже, духовно-моральне виховання на християнських цінностях не суперечить світському, а органічно влітається в нього, не порушуючи єдності і цілісності навчально-виховного процесу, оскільки є складовою національного виховання. Воно допомагає кожному стати Людиною. А починати духовно-моральне виховання необхідно в дошкільному віці, у період «духовно-релігійної сенситивності», коли душі дітей довірливо відкриті на Добро. Це допоможе закласти ціннісний фундамент особистості і забезпечить її повноцінний розвиток та внутрішнє становлення на наступних вікових етапах. Перспективними у данному напрямку є не лише дошкільні навчальні заклади, а й позашкільні заклади освіти, умови роботи яких можна буде успішно використовувати для реалізації намічених завдань.

Список використаної літератури та джерел:

1. Амонашвили Ш.А. Истина школы / Ш.А. Амонашвили. – К.: СПД А.М.Богданова, 2005. – 72 с.
2. Ващенко Г. Виховання волі і характеру: підручник для педагогів / Г. Ващенко. – К.: Школяр, 1999. – 385 с.
3. Філософські основи духовно-морального виховання / Р.О.Сабадишин, Л.Р.Коробко, П.М.Масюк // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія». – 2012. – Вип. 21. – С. 149-150.
4. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори / [Упор. О.В.Проскура]. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
5. Сухомлинська О. Формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Директор школи. – 2003. – № 1 (24). – С. 4 – 6.
6. Тюріна Т. Духовна педагогіка: витоки, сутність і перспективи розвитку: Монографія / Т.Тюріна. – Львів: СПОЛОМ, 2005. – 276 с.
7. Теоретико-методичні засади створення й використання робочих зошитів з друкованою основою з християнської етики для 7 класу ЗОШ / В.М.Жуковський // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія». – 2012. – Вип. 21. – С. 200.